

ՀԱՍԻ՜ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏ
№ 73 ԳՅՈՒՂԱՑՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 73

Ն. ՏՐՈՒՑԿԻ

ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆՆԵՐԻ
== ԲԱՐԵԼԱՎՈՒՄԸ ==
ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ԽՆԱՄԵԼԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ—1980

1870-1871

ST. MARY'S CATHOLIC CHURCH

1870-1871

1870-1871

1870-1871

1870-1871

1870-1871

1870-1871

Ն. ՏՐՈՒՑԿԻ

ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆՆԵՐԻ
== ԲԱՐԵԼԱՎՈՒՄԸ ==
ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ԽՆԱՄԵԼԸ

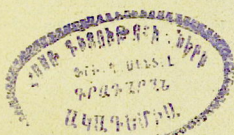
16603
A II
99542

—

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ—1980

Հրատ. № 1201

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Գրառեղ. № 3077(բ) Տիրաժ 5000 Գառվ. 234

ՄԱՐԳԱԳԵՑԻՆՆԵՐԻ ԲԱՐԵԼԱՎՈՒՄԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ԽՆԱՄԵԼԸ

Հայաստանում խոտավետ ուայոնները (Լոռի, Աղբաբա, Գողթու-ր, Արագածի ստորոտները, Սևանա լիճը շրջապատող լեռների լանջերը և այլն) ընկած են գեղատեսիլ, ամենահարուստ հող՝ սևահող ունեցող մարզերում: Մենդատու նյութերով շատ հարուստ ալդ հողերը կարող ե-լին չափազանց լավորակ խոտի շատ հարուստ բերք տալ. և յեթե խոտավետ ուայոններում ամենուրեք այնքան խոտ հավաքվեր, վորքան հո-ղը կարող էր արտադրել, գյուղացու տավարը ձմեռը կերով ավելի մեծ չափով ապահովված կը-լիներ, քան այժմ: Բայց մեր խոտհարքներն ի-րոք շատ քիչ բերքատու յեն: 60—70 սանտի-մետր բարձրություն ունեցող սեզը և հեկտարից 1000—1200 կիլո խոտ հնձելը մեր խոտհարքնե-րի համար բերքի շատ սովորական մեծություն-ներ են, բայց չափազանց չնչին են այն հիա-նալի հողերի համար, վորտեղ մարգագետիններն են գտնվում:

Վորմնը են այդ փոքր բերքատուության պատ-
ճառները: Պատճառներից մեկը մեր սևահողերի
բնական հատկությունների մեջ է թաղնված. նը-
րանք շատ ծանր ու պինդ են, և նրանց միջի
աննդարար նյութերի պաշարը քիչ է մատչելի
սեզերի արմատներին. սեզը հողից իր արմատ-
ների համար չի կարողանում միանգամից ստա-
նալ նրա մեջ գտնվող աննդի մեծ քանակություն-
ներ: Յերկրորդ պատճառը խոտհարքներից ան-
շնորհք և անտնտեսաբար ոգտվելն է, վոր ու-
ժասպառոււմ է հողը, նվազեցնում բերքը և վա-
տացնում խոտի վորակը: Խոտհարքներից մեծ
բերք ստանալու և խոտի վորակը լավացնելու
համար պետք է սեզին սգնության գալ, ոգնել
նրան հնար լեղածին չափ լրիվ ոգտագործելու
հողի մեջ գտնվող աննդի պաշարները: Հարկա-
վոր է նույնպես խնամքով վեբարեբվել խոտ-
հարքներին, պաշտպանել ուժասպառումից և
ջանագիր խնամքով լավ կացության մեջ պա-
հել: Այն ժամանակ խոտհարքները շատ ավելի
բերքատու կլինեն, և նրանցից հավաքած խոտի
առատ հունձն ավելիով կդարձնի նրանց վրա դը-
րած բոլոր աշխատանքները և խնամքի վրա կա-
տարած ծախսերը:

Խոտի բերքը շատ ուժեղ կախումն ունի
խոտհնձի ժամանակից: Մարգագետնի սեզը վաղ

դարնանն եւ սկսում աճել, և աճումը շարունակ-
վում ե՛ւ մինչև ամառվա վերջը: Խոտհունձն ինչ-
քան ուշ լինի, այնքան ել ծավալով ավելի շատ
հնձած սեղ կստացվի: Այդ պատճառով ել հա-
ճախ, ավելի շատ բերքի հետամուտ լինելով, աշ-
խատում են ինչքան կարելի յե ուշ հնձել: Բո-
լորովին սխալ եւ այդ հայացքը: Չսփից դուրս
աճած սեղի տերևները տեղնուտեղը մեռնում,
քայքայվում են ցողունի վրա, և դրա պատճա-
ռով սեղի բերքն ամառվա վերջում ծավալով ա-
վելի մեծ, իսկ քաշով ավելի թեթև եւ դառնում:
Չավազանց աճած սեղի սննդարար նյութերն
ավելի քիչ են, հարդն ու փայտային մասն՝ ա-
վելի շատ: Սննդարար նյութերի մեծ մասը մըտ-
նում եւ սերմերի մեջ, վորոնք խոտահավաքի ժա-
մանակ ցրիվ են գալիս: Այսպիսով ուշացած
խոտհունձն ավելի քիչ և ավելի վատ բերք եւ
տալիս: Լեռնային մարգագետիններում կատա-
րած մեր հետազոտութունները պարզել են, վոր
շատ ուշացած խոտհնձի ժամանակ մարգագետ-
նից 20 – 25 տոկոսով, այսինքն մի ամբողջ քա-
ռորդով ավելի քիչ բերք եւ ստացվում, քան կա-
րելի յեր սեղը ժամանակին հնձելով ստանալ,
դեռ չխոսելով այն մասին, վոր նման ուշացած
խոտհնձի ժամանակ միշտ ել շատ բոլորո-
վին անսնունդ աղբ եւ ստացվում՝ հարդ, ցողուն-

ներ և չորացած սև տերևներ: Պետք է հնձել այն ժամանակ, յերբ մարգագետնում ծաղկում են լավագույն սեզերը՝ տերևաշատ հատիկաբույսերը, մասներույսը, փետուսկը, և յերբ յերեք-նուկի ծաղկապատ դլխիկները դեռ գորշանալ չեն սկսել: Այդ ժամանակ ամենամանրաբար խոտն է ստացվում, և բերքը առկապին չի ըսկըսել ընկնել: Մեր խոտառատ սարահարթերում այդ ժամանակը մոտավորապես հուլիսի կեսերին կամ միքիչ շուտ է ընկնում: Շատ տեղերում, որինակ՝ Լոռում տեղ-տեղ, վորոշ տարիներում հունձը հենց այդ ժամանակ է սկսվում. բայց սովորաբար շատ յերկար ժամանակ ձգձգվում է, այնպես վոր խոտերի շատ վորքը մասն է իր ժամանակին հնձվում:

Սակայն պետք է ասել, վոր ժամանակ առ ժամանակ, 5-6 տարին մի անգամ, չի խանգարի խոտհոռնձն ուշացնելը, և ահա թե ինչու: Սերը հունձը ժամանակին է կատարվում, լավագույն սեզերի սերմերը հասունանալ չեն կարողանում, և նրանք չեն սերմնակալում: Հին, մեռնող թուփերին չեն փոխարինում նորերը, և լավագույն սեզերը մարգագետնից կարող են ըլորոտվին անհետանալ: Պետք է ժամանակ առ ժամանակ, միջանի տարին մի անգամ, նրանք զեթ մասամբ սերմնակալեն, վորպեսզի մանուկ ծիլը հը-

նարավորութիւնն ստանա սեզերի հին թուփերին հետդնեալ փոխարինելու: Շատ խոտհարքներ, ավելի չոր տեղեքում, աղբոսվում են կերի համար բոլորովին անպետք սեզով՝ աքլորակատարով, վորը, ինքը սննդարար չլինելուց դատ, ուրիշ ավելի լավ սեզերի բերքն էլ է պակսեցնում, նրանց արմատներից սնունդը խլելով: Այդպիսի մարգագետինները ժամանակ առ ժամանակ, նույնպես 5-6 տարին մեկ, պետք է ժամանակից վաղ հնձել, վորպեսզի աքլորակատարը, վոր դեռ նոր է սկսում ծաղկել, հնարավորութիւնն չունենա սերմնահալելու (նա արմատներով ճուղ չի տալիս): Յեթե այդ տարում չափազանց վաղ հնձի պատճառով բերքն ավելի քիչ լինի, հետևյալ տարիներին, յերբ աքլորակատարը կանհետանա, բերքն զգալապես կբարձրանա:

Խոտաբեր մարգագետիններից ոգտվելու յերկրորդ շատ կարևոր հարցը մարգագետիններում արածացնելն է: Գարնանը մեզսնում, մինչև արգելք դնելը, և խոտհնձից հետո, խոտհարքներում ամսնուրեք արածացնում են: Ընդհանրապես՝ խոտհարքներում արածացնելն անցանկալի չէ: Տավարը կխճճելով պնդացնում է հողը և ուտում է լավագույն սեզերը, վորոնց հաշվին փարթամորեն աճում են ավելի վատերը:

(ընձախոտը, տատասիւր)։ Յեթե արոտավայրերի քչության կամ տնտեսական այլ պատճառներով չի կարելի բոլորովին դադարեցնել խոտհարքներում արածացները, համենայն դեպս պետք է կարգավորել, վորպեսզի դրանից մարգագետնին ինչքան կարելի լի քիչ վնաս հասնի։ Գարնանն արածացները պետք է սկսել վորջջան կարելի լի ուշ, յերբ մարգագետնի հողը չորացել է արդեն, այլապես տավարը խիստ կկիւճորի խոտով հողը, կոշտեր կառաջանան, դրանց արանքներում կըսկըսեն աճել ճահճային խոտեր, իսկ վրաները՝ տատասի։ Արածացներէս պետք է հավասարաչափ ման բերել, մեկից հետո մյուս հողամասում, դրանցից միջանիսը մյուսների հաշվին չծանրաբեռնելով։ Արգելքը չափազանց ուշ չդնել. քանի վոր մեր խոտհարքներում սեղը բավական դանդաղ է աճում, այդ արգելքը պետք է տեխաւովազն 2—2 ու կես ամիս։ Հնձից հետո արածացները վոչ մի դեպքում չպետք է մինչև ձմեռ քաշի. սառնամանիքներն սկսվելուց մի քերկու շաբաթ առաջ պետք է դադարեցնել արածացները, վորպեսզի ձնատակի խոտը կարողանա միջիչ աճել, այլապես մատաղ ծիւերն ու պտուկները կարող են սառչել. իսկ դրանք են հետեյալ տարին նոր սեղ դառնում։ Յերբք է վոչ մի պայմանով չպետք է թուլ տալ, վոր

խոտհարքներում խոզեր արածացնեն. դրանց արածելուց հետո իրենց փորփրած տեղերում առանձնապես առատ ու փարթամ աճում են խոշոր մուլախոտեր ու տատասկ, վորոնք խեղդում են սեզը:

Հենց այս միջոցները՝ ժամանակին հունձը և արածացնելը կարգավորելը — թույլ են տալիս, վոր մարգագետինն ավելի լրիվ ցուլց տա իր բերքատու թյունը: Բերքն տվելի կառատանա, յեթե սեզին ելի ուրիշ միջոցներով ոգնենք հողից ավելի սնունդ հանելու: Ինչպես ասվեց, մեր լեռնային սևահողերը հարթավայրերի խոտհարքներում և լեռնամարգային հողերը սարերի լանջերին շատ հարուստ են, քալց բույսի արմատների համար դժվար ե այդ հարստությունները լիովին ոգտագործել: Դրանք մատչելի դարձնելու համար պիտի հետևյալը ձեռնարկվի: Նախ՝ տափանել հողը: Արածացրած հողերը մեծ մասամբ խիստ պնդացած են, նրանք իրենց բնույթով ել պնդանալու հակամետ են, տավար արածացնելն ել ե ուժեղացնում այդ, մանավանդ գարնանը: Հողի չափազանց պնդանալու շնորհիվ ջուրը նրավերին շերտերում լճանում ե և ցած չի ծծվում. հողի մեջ ոդ ել չի թափանցում: Սեզերի խոր արմատներին ջուրը չի հերիքում, իսկ վերին շերտերում, վորտեղ ջուրն առատ ե, հողը թրթ-

վում եւ Հողի միջի ուղի պակասությունը շատ եւ խանգարում, վոր բուստահողը բույսերի արմատների համար պետքական դառնա. ուղի պակասությունն արագացնում եւ նաեւ հողի թթվումն ու ճահճացումը: Պետք եւ փխրացուել հողի վերին շերտերը, փորպեսզի հողի մեջ ջուրը հաւասարաչափ բաշխվի, բավականաչափ խոնավացնի, այլ վոչ թե լճանա, եւ վորպեսզի հողին ել ուղ տանի, ներս թափանցի, վոր թե հողի համար եւ թե սեզի արմատների համար պետք եւ:

Խիստ պնդացած հողը ճանաչելու արտաքին լավ նշանը մամուռն եւ Վորտեղ մարգագետնում մամուռ յերևա, կնշանակի ողը հողի ներսը դժվար եւ թափանցում: Մեղանում, մեր լեռնային խոտհարքներում աչնքան ել շատ չեն խիստ մամուռակալած տեղերը. նույնիսկ հաճախ ճահճացած տեղերում ել մամուռ չի յերևում: Բայց վորտեղ վոր մամուռը խիստ դարգացած եւ, անհրաժեշտ եւ հեռացնել մարգագետնից: Դրա լավագուշն միջոցը վաղ դարնանը, հենց ձյունը հալվելուց հետո հողը տափաննելն եւ հողն այդ ժամանակ միայն վերնն եւ կակդած, մամուռը հեշտությամբ հանվում եւ, տափանն ել հողը չի ավաղում: Տափանի սանրած մամուռը չպետք եւ թողնել մարգագետնում, այլ անպայման հեռացնել: Վորտեղ շատ մամուռ եւ ստացվում, կարելի յե իբրեւ

ցածքար կամ այլ կարիքների համար բանեց-
նել:

Սակայն միմիայն մամուռ հավաքելը բավա-
կան չէ: Թե մամուռը հեռացրած հողամասերում
և թե աֆստեղ, վորտեղ մամուռ չի յեղել, պետք
է ուշ գարնանը հիմնապես տափանելով փխրաց-
նել հողը: Այդ ժամանակ ամբողջ հողը վոչ մի-
այն արդեն փափկած է լինում, այլև բավակա-
նաչափ չորացած: Ավելի վաղ, յերբ խորը հալ
տված հողը դեռ շատ խոնավ է, տափանել չի
կարելի: Մարգագետինները տափանելու համար
դանազան տնտախի հատուկ մարգագետնային
տափաններ են գործածվում. լավագույնը ալս-
պես կոչված շղթայավոր (Հաակեյի, Գրոսսի սիս-
տեմի) և Աուրասի մարգագետնային դանակա-
վոր տափաններն են: Դրանք արտասահմանի
արտադրանք են և մեզանում գրեթե վոչ մի տեղ
չկային, իսկ հիմա Հողօրդկոմատը բերել է տա-
լիս, և շուտով բավարար քանակով գործի կդրը-
վեն: Յեթե այդպիսիները չկան, կարելի յե գոր-
ծադրել պողպատե կեռած ատամներով զսպա-
նակավոր տափաններ: Մարգագետնային տա-
փանների դանակների ատամները տափանի ըն-
թացքին կողով ուղղահայաց դիրք ունեն. այն-
պիսի դաշտային զսպանակավոր տափաններ կան,
վորոնց ատամները պառկած են դրված. դրանք

մարդագեանում վատ են դնում և աշխատանքի լավ չեն դորժում: Կարելի է վեջուպես դորժածել սովորական լերկաթյա զիզող տափանը, բայց դրա արածն աշխատանքում չի լինի, իհարկե, ինչպես հատուկ տափաններինը: Այնուամենայնիվ, լեթե հնարավորութուն կա, ավելի լավ է մարդագետինը գոնե հասարակ տափանով թարմացնել, քան բոլորովին անխնամ դրցել, վոր փշանա և ալլասերվի:

Տափանել պետք է, ինչպես արդեն ասվեց, ուշ գարնանը, յերբ հողն արդեն չորացել է: Պետք է տափանով միջանի անդամ խաչմերուկ անցնել. նայած հողի պնդությանը, շատ կամ քիչ անդամ անցնել, մինչև աչքով կարելի լինի վորոշել, վոր հողը բավականաչափ փխրացած և կունձերը փշրված են: Ավելի ուժեղ պետք է այն տեղերը տափանել, վորտեղ հողի լախտ պընդանալուց սեղը շատ կարճ է աճում (այդպիսի տեղերը Լոռում շատ կան), ինչպես և այն տեղերում, վորտեղ թուփ հատիկաբույսերը շատ են— չոր տեղերում փետրախոտը, ավելի խոնավ տեղերում՝ ճիմերը: Մեր սարահարթային խոտհարքներում հատիկաբույսերից ամառվա առաջին կեսին գերակշռում են բրոմուսը և կելերիան. վորտեղ ավելի շատ բրոմուս կա, հողն ավելի քիչ է պնդացած, վորտեղ կելերիան է շատ,

հողին ավելի պինդ եւ Շատ պնդացած հողերում,
վորտեղ մամուռ շատ կա (ալդալիսի տեղեր մենք
քիչ ունենք), կամ վորտեղ համատարած թոփ
հատիկաբույսեր են աճում, միմիայն տափանե-
լը կարող եւ և ոգուտ չտալ բնավ Այսպես, տա-
փանն անշուշտ քիչ ոգնություն եւ փշախոտնոց-
ների դեմ, վորտեղ փշախոտը տափարակ տեղերում
ընդարձակ տարածություններ եւ բռնում. այդ տե-
ղերում գարնանը շատ ջուր եւ հովաքվում, իսկ ա-
մառը ցամաքում եւ:

Ամենալավ ոգնում եւ, յերբ խոր հող ունե-
ցող տափարակ տեղերն են տափանում, վոր չա-
փազանց պնդացած չեն: Պետք ե զգուշանալ բա-
րակ շերտ հող ունեցող տեղեր տափանելուց,
վորտեղ հողի տակը ժայռ կամ խութեր կան:
Ալդալիսի տեղերից տափանը հեշտությամբ կը-
պոկի հողը, այնպես վոր կստացվեն անհող քեր-
ծեր (վոր սարահարթերում (Լոռի և այլ տեղեր)
լինում ե նաեւ չափազանց շատ արածացնելուց):
Զի կարելի նույնպես տափանել սեպ լանջերը.
այդտեղ ևս տափանով հեշտությամբ կպոկվի հո-
ղի բարակ շերտն ամբողջ, վոր հետո ցած կսա-
հի՝ խիճ կամ ժայռ բանալով: Տափանելու հա-
մար ամենալավ տեղերը սարահարթերն են ու
թեթեւ գառիվայրերը: Փորձված ե արդեն և ապա-
ցուցված, վոր ալդալիսի տեղերում տափանելն

ողուաւ եւ բերում: Լսուում միքանի դյուղեր ու ագարակներ լսի տափանելով շատ են բարձրացել իրենց խտհարքների բերքը:

Տափանելուց զատ խտհարքների բերքատուլութունը բարձրացնելու լավ միջոց եւ պարտաւոյումը: Թվում եւ թե մեր լեռնային հարուստ սեահողերը պարարտացման կարիք չպիտի ունենային: Բայց փորձը այդ չի ցույց տալիս: Նրանց պարարտացումը շատ ուժեղ կերպով մեծացնում եւ թե սեղերի եւ թե հացահատիկների բերքը: Հաճախ եւ նկատվել, վոր փելինի պարարտացումով շատ եւ մեծացել մարգագետինների սեղերի աճումը թե դեպի վեր եւ թե խտությամբ, սեղնավելի արագ եւ աճում, եւ նույնիսկ այնտեղ, վորտեղ առանց պարարտացման միայն մի խոտհունձեր լինում, այժմ յերկուսն եւ ստացվում: Այստեղ, ըստ յերևութին, բանն այն չէ, թե փելինը սեղերի արմատների համար սննդանյութերի նոր հավելում եւ մտցնում հողի մեջ, այլ այն, վոր նա սեղերին ողնում եւ իրենց արմատներով ոգտագործելու այն սնունդը, վոր փելինից առաջ հողի մեջ արդեն կար: Փելինը ուժեղացնում եւ սննդանյութերի փտումը հողի մեջ, հողն ավելի փխրուն, արորված, տաք եւ դարձնում, մի խոսքով՝ բարելավում եւ արմատների սնման պայմանները: Այդ թեկուզ հենց նրանից

ե յերևում, վոր փելինը մեր մարգագետիննե-
րում մեծապես ուժեղացնում ե յերեքնուկի ա-
նումը. բայց հայտնի յե, վոր փելինը իբրև պա-
րարտացում պետք չի յերեքնուկին: Նշանակում
ե՝ փելինը յերեքնուկին այստեղ վոչ թե նրանով
ե ոգնում, վոր նրա արմատներին սնունդ ե տա-
լիս, այլ վոր նրա համար բարելավում ե սննդա-
ռության պայմանները:

Պարարտացման համար վերցվող փելինը
պետք ե թարմ չլինի, այլ բավականաչափ բնրե-
նած, վատած, չորացած և փխրուն: Պետք ե մար-
գագետնում անպայման բարակ շերտով շաղ տալ
մեկ քառակուսի մետրին մոտավորապես 3-4
կիլո, այսինքն մեկ հեկտարին մինչև 30-40 տոնն:
Անհավասար շաղ տված փելինը սեղի անհավա-
սար աճում կտա, և չափազանց փելինած տե-
ղերում կսկսի բարձր տատասկ աճել: Փելինը
պետք ե շաղ տալ՝ տափանով մամուռը հանե-
լուց հետո, իսկ վորտեղ դեռ չի հանվել, տափա-
նելուց առաջ: Մարգագետինը կարելի յե առանց
տափանելու յել փելինել, բայց տափանելով փե-
լինելն ավելի լավ բերք ե տալիս:

Մարգագետինների համար փելինից ել ա-
վելի լավ ու պետքական ե փելինաջուրը: Ուստի
հարկավոր ե այն հավաքել հատուկ դրա համար
շինած հարմարանքներում և հետո փելինելու

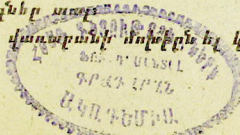
ժամանակին, այսինքն դարձան ջրելմարգագետինները: Փեյլինաջուրը նրանով է փեյլինից լավ, վոր հավասար է պարարտացնում մարգագետինը, վորից հետո հողը միապագադ է սիզակալվում: Փեյլինաջուրը մարգագետին տանելուց առաջ պետք է նույն քանակի ջրի հետ խառնել: չջրկացրած հեղուկը սեղերին կարող է նույնիսկ վնասել: Մի հեկտարին հարկավոր է միջին հաշվով մոտ 25-30 տոնն, այսինքն զինու 40-60 մեծ տակառ ջրկացրած հեղուկ: Յեթե փեյլինաջրի ամբարը մարգագետնից բարձր է, ջրկացրած հեղուկը կարելի չէ մարգագետնի առվակներովը իջեցնել և հետո ցնցղել: Կարելի չէ նույնպես հեղուկը շրջեցնել տակառներով, վորոնց ամբարացրած են ցնցուղներ (ծակոտիկեն խողովակ):

Փեյլինաջուրը ևս ուժեղացնում է մանդանյութերի փտումը և շատ է արագացնում սեղի աճումը: Նա նույնպես վոչնչացնում է միջանի մոլախոտեր: Նրանով ջրջկնելուց հետո անհետանում է փշախոտը, ուստի և հատկապես հանձնարարելի չէ փեյլինաջրով փշախոտ չեղած տեղերը ջրելը, վորից հետո փշախոտերը նոսրանում և կորչում են: Փեյլինաջրով կարելի չէ պարարտացնել թե առանց տափանելու և թե տափանելով: Իհարկե, տափանելն ավելի կուժեղացնի փեյլինաջրի ազդեցությունը:

Նկատված է, վոր յիթե փեյինաջրով ցնցողում
են արև ժամանակ, ազդեցությունն ավելի թուլ
է: Ուստի ավելի լավ է փեյինաջրով ջրել ամ-
պամած յեղանակին կամ յերեկոյան դեմ: Պետք
է նույնպէս վախճնալ շատ փեյինաջուր տալուց,
սորպէսզի լավ սեղերի փոխարեն տատասկ չը-
բուսնի: Ուստի չպետք է վերցնել շատ մեծ քա-
նակությամբ կամ չջրկացրած փեյինաջուր. պետք
չէ միևնույն հողամասը տարեցտարի իրար վը-
րա պարարտացնել. մեկ պարարտացման ուժը
լիովին միջանի տարի հերիք է:

Ուրիշ պարարտացումներ—հանքային արվես-
տական—ներկայումս մեզանում քիչ են գործա-
դրվում և չեն ել փորձված մեր մարգագետնա-
լին ու սևահողերում, այնպէս վոր առայժմ
վոչինչ վորոշ բան չի կարելի ասել նրանց ազ-
դեցության մասին: Մեր խոտհարքների սևահո-
ղերը կրով բավական հարուստ են. միայն ճահ-
ճութաներում, նրանց չորացնելուց հետո, կիրը
կարող է ոգտակար լինել: Հողժողկոմատը մո-
տակա տարիներում մեր մարգագետիններում
պարարտացման փորձեր է կազմակերպում, և
այդ փորձերի արդյունքները սլարզելուց հետո
կարելի կլինի հանքային պարարտիչների մասին
ևս խորհուրդներ տալ:

Տնային վառարանի մոխրին ել կարող է ոգ-

995h2
4
166991

տակար պարարտացում լինել ավելի խոնավ տեղերում, վորոնք ճահճանալու տրամադիր են, վորտեղ հողը թթվում ե: Վորպեսզի մոխիրը լավ աղդի, պետք է մեկ հեկտարի համար վերցնել 400—600 կիլո, դգուշորեն միասլաղաղ շաղ տալով: Մոխիր և այլ հանքային պարարտիչներ շաղ տալու համար լավ է գործածել ցանիչներ: Մոխիրը ձեռքով շաղ տալու գործը կարելի չե միայն փորձված սերմնացանների հանձնարարել. մոխիրն անհավասար շաղ տալուց նրա կիտուկները կարող են մարգագետնի հողը տեղտեղ քոս գցել և կամ առտասկի թփեր բուսնելուն նպաստել:

Մարգագետինների ամենից ավելի խոնավ տեղերը, ճահճացող տարածությունները, առվակների ցած ու խոնավ ափերը պետք է չորացնել: Մեր սարահարթային խոտհարքներում այդպիսի շատ տեղեր կան՝ Լոռում և Աղբաբայում: Յեթե ճահճացած տեղը չորս կողմից ջրի լիք չունեցող քարե շերտով ե շրջապատված (Լոռում նման տեղեր շատ կան), չարժե այդպիսի տեղի չորացումն սկսել. պետք է քարի մեջ առուններ փորել. թանգ կնտի ու գլխացավանք ե, և չորացրած տեղի խոտհարքի արդյունքը նույնիսկ կարող ե չծածկել չորացման ծախսերը: Իսկ յեթե ջրի լիք կա, ճահճի ափերն ել

քարե չեն, կարելի չէ այդպիսի ճահիճը չորացնել:

Սակայն պետք է ասել, վոր հազվադեպ է միանգամից անսխալ վորոշվում, թե վորտեղ, դեպի ուր և ինչ առուներ պետք է փորել: Ուստի ավելի լավ է՝ առանց այդ գործը գիտցող մարդկանց ցուցմունքի չորացման չձեռնարկել, վորովհետև չորացման հաջողութունն ամբողջովին կախված է առուները և նրանց ուղղութունները կանոնավոր չափուձևելուց: Զորացրած ճահիճը ճիճի փոխարեն լավ սեղ միանգամից չի տալիս: Ուստի ավելի լավ է չորացումից հետո ճահիճը կրել, վերցնելով 1200—2000 կիլո չհանգցրած կիր կամ 1600—3000 կիլո մերգել(կավախառն կիր), իսկ հետո կրկնավար տալ և 2-3 տարի ցանել հացահատիկ, վիկ, վարսակ կամ լավ հերկ պահանջող բույսեր (կարտոֆիլ, կերի ճակնդեղ): Դրանից հետո հողը թողնել սիզակալ վի կամ, ավելի լավ, մարգագետնային խառնուրդ ցանել:

Մարգագետնային արվեստական խառնուրդներ կազմելու և ցանելու հարցը քննարկվում է մարգագետինների բարելավման այլ հիմնական հարցերի հետ մեկտեղ: Մարգագետինների հիմնական բարվոքումը թանգ ու բարդ, բայց ազդու միջոց է: Վոչ Հայաստանում և վոչ Անդրկովկասի ուրիշ հանրապետութունների մեջ դեռ չի կի-

բառովել այն: Իսկ քանի վոր համապատասխան
 վորձ չկա, առայժմ չի կարելի հանձնարարել
 հիմնական բարելավման այս կամ այն լեղանա-
 կը: Յերբ կսկսողվեն Հողօդկոմատի նախաձեռ-
 նած վորձերի արդյունքները, այն ժամանակ կա-
 րելի կլինի վորոշակի ցույց տալ մեր մարգագե-
 տինների հիմնական բարելավման լավագույն ձե-
 վերը:

Այն տեղերում, վորտեղ անձրև քիչ ե գալիս,
 չոր հողերի վրա, մարգագետինները սակավաբեր
 են, և նրանց սեզը շատ ել լավը չի: Նման դեպ-
 քերում մարգագետինը կարելի յե արվեստական
 վոռոգովով լավացնել: Վոռոգման բարդ սխա-
 տեմները շատ թահուկ են և խոտհարքներում ի-
 րենց վրա արած ծախսերը չեն արդարացնում:
 Բայց յերբ հնարավորութլուն կա հեշտութլամբ
 և եժան ջուրը մարգագետինն մոտեցնելու, յեր-
 բեք չպետք ե դրանից հրաժարվել: Վոռոգվող
 մարգագետինը միշտ ել ավելի շատ բերք ե տա-
 լիս, և վոռոգվող մարգագետնում տարի-տարու
 վրա միահավասարվում ե բերքը. չվոռոգվող մար-
 գագետինների բերքը լեղանակից ե կախված, և
 անանձրև տարիներին յերբեմն անբերրիութլուն
 ե լինում, վոր անասունների սով ե առաջ բե-
 րում: Պետք ե միայն վոռոգման առուններն անց-
 կացնելիս հետևել, վոր ջուրն իր ճամպին չլճա-

նա փոսերում, վորովհետև այդպիսով կարելի չե
մարգագետնի ամիլորդ խոնավություն և ճահճա
ցում առաջացնել:

Մարգագետինների բարեկաման հիշված մի-
ջոցներից զատ պետք է մատնաշնել նաև սեզե-
րի ընտրովի ցանքը: Տափանելուց և պարարտաց-
նելուց հետո միշտ ել լավագույն, ցանկալի սե-
զերը չեն ուժեղանում: Յեթե մարգագետնում
լավ սեզերը քիչ են, կամ չկան բլորովին, բա-
րելավումից հետո վատագույնները կարող են խեղ-
դել նրանց: Դրա առաջն առնելու համար ընտ-
րովի սեզերի ցանք է կատարվում: Սերմերի
ընտրությունը կախված է հողից, մարգագետնի
խոնավությունից, վայրի կլիմայից և բարդ խըն-
դիր է: Յանելու համար սեզերի խառնուրդ կա-
նոնավոր կազմելու համար պետք է այդ սեզերի
բոլոր հատկությունները լավ գիտենալ: Անհնա-
լին է այս համառոտ զրույցի մեջ այդ բա-
վականաչափ լրիվ տալ: Մատնանշենք նաև, վոր
միշտ ել պետք է սեզերի խառնուրդ ցանել և վոչ
վորևե մեկ սեզ, վորովհետև չե՞ վոր մարգագետին-
ներում միշտ զանազան սեզերի խառնուրդ է տ-
նում, և յեթե վորևե մեկ սեզ ցանվի, ուրիշ ան-
ցանկալի սեզեր կարող են խեղդել նրան: Գե-
րադասություն պետք է տալ վայրի լավ սեզերի,
քան մշակովի սեզերի սերմեր ցանելուն: Մշա-

կովի սեղերն առաջին տարիները բերքը բարձրացնում են, իսկ հետո իրենք արագորեն մեռնում: Այնինչ վայրի սեղերն ավելի մնացուն են և յերկար ժամանակ հավասար բերք են տալիս: Մեր մարդագետիւններում ցանկալի չե ցանել այն լավագույն սեղերը, վորոնք հենց այնտեղ աճում են: Մեր մարդագետիւնների լավագույն սեղերն արդեն հիշվել են. դրոնք են՝ վայրի յերեքնուկը, կորնգանը, բրոմուսը, անքիստ բրոմուսը, մասներույսը, փեստուկը և այլն: Մեր վայրի տիմոֆեյեկան հիանալի սեղ է, բայց մեզանում շատ ուշ ե գարգանում և մինչև խոտհունձը լիառատ աճման չի հասնում: Շատ ցանկալի չե խոտհարքների՝ սեղերով հատկապես հարուստ տեղերում հողամասեր թողնվեն իբրև անձեռնմխելի սերմաբաններ: Այդ հողամասերում պետք ե լավագույն սեղերի սերմերը հավաքել և ցանել սերմային հատուկ տնկարաններում: Այսպիսով կարելի չե շատ արագ սերմերի բավականաչափ պաշար ստանալ՝ մարդագետիւններում սեղեր ցանելու համար:

Ահա բոլոր առաջնակարգ հիմնական միջոցները, վորոնցով կարելի չե բարելավել մեր մարդագետիւնների սիզակալման գործը և բարձրացնել նրանց բերքատուլութունը: Զպետք ե հրաժարվել այդ միջոցներից կամ նրանց կիրառումը

յետաձգել: Ինչ կարելի չե անել, պետք ե իս-
կույն անել. ինչքան շուտ ձեռնարկվեն բարե-
լավման միջոցները, այնքան ել շուտ կստացվի
ներանց շոշափելի արդյունքը՝ կերի շատացումը
անտեսութ յունենքում:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0001619

1950-1951 (1950-1951)

В. Т. Ткачев

В. Т. Ткачев

В. Т. Ткачев

1950-1951

ԳԻՆԵՈՒ ԿՈՄ ՄԱՍ. (3/4 մասնագիտ.)

A $\frac{2}{24566}$

Н. Троицкий

Улучшение лугов и уход за ними

Госиздат ССР Армении
Эривань—1930